

Попович Анжеліка Станіславівна,
*доктор педагогічних наук,
доцент кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка,
e-mail: likalika0409@gmail.com*

СПЕЦИФІЧНІ ПРИНЦИПИ НАВЧАННЯ СТИЛІСТИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ключові слова: *принцип навчання, специфічні принципи навчання стилістики, стилістика української мови, учитель української мови і літератури.*

Для успішної реалізації методичної системи навчання стилістики української мови необхідно визначити її дидактичні основи. Вартісними є специфічні (часткові, або рівневі) лінгводидактичні принципи, які віддзеркалюють специфіку вивчення тієї чи іншої мовознавчої дисципліни або певного аспекту в методиці навчання лінгвістичних або лінгводидактичних дисциплін у закладах вищої освіти. Принципи навчання стилістики або вивчення окремих стилістичних аспектів у загальноосвітніх навчальних закладах спорадично потлумачили українські (Л. Алексеева, Н. Баранник, В. Бадер, Л. Кратасюк, І. Кучеренко, В. Луценко, А. Нікітіна, М. Марун, Ю. Мельничук, М. Пентилюк, Н. Сіранчук, Л. Сугейко, Н. Янко та ін.) й зарубіжні (Г. Атласова, Ж. Капенова, О. Корякіна, Ф. Литвинко, Л. Муріна, О. Преликова, Т. Чижова та ін.) дослідники.

Дидактична категорія *принципи навчання* не є сталою, вона повсякчас змінюється й оновлюється – адже трансформуються погляди на теоретичні основи навчання, а також з'являються нові принципи, що відповідають сучасним потребам освітнього процесу закладів вищої освіти.

Організація вивчення стилістики потребує вдумливого підходу до відбору принципів навчання, їх наукового обґрунтування й визначення методичних шляхів реалізації. Безсумнівним у процесі навчання стилістики української мови майбутніх учителів-словесників у закладах вищої освіти є опертя на загальнодидактичні принципи (традиційні й сучасні), а також використання лінгводидактичних (зокрема загальнометодичних) принципів навчання.

Водночас засвоєння стилістики майбутніми учителями української мови й літератури має специфіку, яка відбивається в специфічних (рівневих, або часткових) принципах навчання. Потлумачимо ці принципи навчання стилістики української мови докладніше.

Принцип метадисциплінарності сьогодні є необхідною умовою навчання стилістики в закладах вищої освіти, що зумовлено «впливом інтегративних процесів, стимульованих пошуками нових підходів до опрацювання новітніх об'єктів мовної практики» [1, с.117]. Він спонукає майбутніх учителів української мови й літератури цілісно сприймати світ загалом і текст зокрема. Цілком слушною в цьому аспекті є думка А. Нікітіної: «Методисти стверджують, що сьогодні будь-яка лінгвістична наука під час аналізу матеріалу повинна спиратися на дані інших дисциплін. Сучасні лінгвістичні процеси, зумовлені глобалізацією, призводять до розмивання стилів і жанрів, тому лінгвостилістика повинна використовувати нелінгвістичні засоби аналізу мовного матеріалу – інформатики, соціології, семіотики, культурології тощо» [4, с. 30]. Принцип метадисциплінарності потребує системного об'єднання змісту не лише таких навчальних дисциплін як сучасна українська літературна мова, психологія, психолінгвістика, етика й естетика, логіка, філософія, історія української літератури, літературознавство й ін., а й сучасних – дискурсологія, когнітивна лінгвістика, комунікативна лінгвістика, філософія мови, соціолінгвістика, прагмалінгвістика, етнолінгвістика тощо.

Принцип урахування динаміки стилів зумовлений потребою віддзеркалювати нові аспекти в системі функційних стилів, відмовлятися від визнання ідеальності художнього стилю, потлумачувати інноваційні тенденції в публіцистичному стилі, з'ясовувати сучасні процеси «розмитості» меж функційних стилів і способів їх взаємопроникнення тощо.

Принцип засвоєння стилістичних норм на основі знання граматичних, лексичних і орфоепічних норм зорієнтовує на використання раніше набутих відомостей під час вивчення стилістики й необхідності встановлювати зв'язок між нормами сучасної української літературної мови.

Принцип урахування стильових і стилістичних норм спрямований на повсякчасне формування майбутнього вчителя української мови й літератури як елітарної мовної особистості, що володіє належними засобами вербального самопрезентування, а також усвідомлено й творчо ставиться до відбору мовних засобів.

Принцип стимулювання словесного самовдосконалення дає змогу говорити про набуття студентами мовленнєво-стилістичної досконалості.

Принцип етики й естетики мовлення передбачає потребу враховувати в процесі мовлення усталені в суспільстві загальнолюдські й національні норми поведінки. Здобувачі вищої освіти мають збагнути, що естетика мовлення залежить від обраного стилю, жанру й типу. Л. Шевченко стверджує: «Розуміння естетики мовлення не однозначне. Кожен стиль (і жанр) диктує свою естетико-стилістичну норму, яка не є тотожною з іншими. Те, що прийняте і функціонально необхідне для медіа, може порушувати стилістичну однорідність наукового стилю, руйнувати його загальну смислову тканину і навпаки» [5, с. 100].

Принцип навчання на мовленнєвих взірцях передбачає орієнтування на якісне й досконале мовлення, якому притаманні такі комунікативно-стилістичні якості як

нормативність, правильність, точність, логічність, чистота, доречність, етичність і естетичність та ін.

Принцип послідовності, розширення, поглиблення й ускладнення стилістичного аналізу дає змогу, наприклад, оптимально використовувати різні етапи виконання стилістичного аналізу тексту.

Принцип контекстного розгляду стилістичних явищ забезпечує «занурення» студентів у екстралінгвістичний (позамовний, або зовнішньо ситуативний) і лінгвістичний (мовний) контексти, що уможливорює найбільш точну характеристику мовних одиниць різних рівнів і з'ясування їхнього стилістичного значення.

Принцип зумовленості мовленнєвих засобів соціальними чинниками полягає в розумінні майбутніми вчителями-словесниками того, що соціальні установки почасти проектуються на тип мовлення, добір мовних засобів. Із цього погляду існує така ієрархія: соціальна установка → форма мислення → конкретний текст. Варто розглядати мовленнєві чинники в соціальному контексті. Корисним буде виконання вправ і завдань щодо вирізнення в текстах мовних засобів різних рівнів, які відбивають соціальний статус, свідчать про етичні обмеження тощо. Студенти можуть відтворювати спілкування в певній малій соціальній групі, навчаються адаптувати свої висловлення до умов певної ситуації спілкування, визначають види соціолектів. Зважаючи на майбутній фах здобувачів вищої освіти, важливо звертати увагу на особливості професійного діалекту вчителя.

Принцип естетичної вартості текстів заактуалізувався через потребу використовувати на заняттях естетично вартісні українські тексти, які мають виховувати в студентів високий художньо-естетичний смак. О. Кучерук переконана, що «вдало дібраний навчальний текст – не самоціль, а шлях, що веде до джерел оволодіння механізмами творення образу, багатством форм і способів мислення. Художній дидактичний матеріал створює культурне мовленнєве

середовище в навчанні мови, сприятливо впливає на розвиток творчої думки, оригінального висловлювання» [3]. Тільки взірцеві тексти зможуть виховати майбутнього вчителя української мови і літератури як елітарну мовну особистість. Не потрібно надуживати текстами, насиченими жаргонізмами й обценною лексикою. Слушними щодо цього є завваги П. Гриценка: «Зацікавленість мовною «смажениною» посилювали філологи-дослідники, наперейми пропонуючи студентам в університетах такі тексти для творчого студіювання й аналізу» [2, с. 26]. Студенти мають працювати з вартісним, взірцевим текстом різних функційних стилів, який «залишає слід визначальними ідеями, емоційною аурую, фразами-судженнями, словами-образами, непроминальним змістом, притягальним провокативністю чи залученням до співдумання, – здатен піднести рівень володіння мовою, змусити замислитися над сутністю, глибинами і принадами мови» [2, с. 26].

Принцип урахування різностильової й різножанрової спрямованості текстів – залучення для стилістичного аналізу текстів різних функційних стилів і жанрів. Сьогодні, наприклад, студенти можуть аналізувати коментар як новітній інтернетний жанр тощо.

Принцип урахування регіонального компоненту в навчанні стилістики зреалізовується на різних рівнях – добір текстів для стилістичного аналізу про історію й сучасність певного регіону України, виконання стилістичного аналізу художніх текстів письменників, які народилися або проживають, наприклад, на Хмельниччині, відшукування в художніх текстах подільських діалектизмів і з'ясування їхніх стилістичних функцій, введення подільських діалектизмів у контекст тощо. Майбутні вчителі української мови і літератури повинні збагнути, наприклад, самотність подільського говору через стилістичний аналіз художніх текстів А. Свидницького, С. Руданського, М. Коцюбинського, М. Стельмаха та ін.

Принцип актуальності (сучасності) текстів – відповідність текстів потребам сучасного життя людини, інтелектуального розвитку й вимогам формування багатосторонньої особистості студента.

Принцип використання мовленнєвої практики для засвоєння стилістичних норм зумовлює створення на заняттях зі стилістики різноманітних життєвих ситуацій спілкування, зокрема професійно зорієнтованих.

Отже, зазначені специфічні принципи навчання стилістики є взаємопов'язаними й взаємодоповнювальними, лише комплексне їх застосування сприятиме ефективному засвоєнню студентами навчального матеріалу зі стилістики української мови і формуванню високого рівня стилістичної компетентності майбутніх учителів-словесників.

Література

1. Бибик С. Системи бібліо- й термінографічної інформації з української лінгвостилістики ХХ – початку ХХІ ст. *Людина. Комп'ютер. Комунікація* ; за ред. проф. О. П. Левченко. Львів, 2017. С. 117–119.

2. Гриценко П. Українська мова: державна і державотворча. *Український інформаційний простір*. Київ, 2014. Ч. 2. С. 19–27.

3. Кучерук О. А. Навчальний текст як фактор мовно-естетичного впливу. *Основи естетичного виховання в шкільному курсі української мови* : навч. посіб. Житомир: Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка, 2006. С. 27–43. URL: http://eprints.zu.edu.ua/13772/1/Кучерук_О._2_doc.pdf.

4. Нікітіна А. В. Українська лінгвометодика для магістрантів : навч.-метод. посіб. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. 375 с.

5. Шевченко Л. І. Екстралінгвістична основа як фактор формування мовних особливостей жанру. Лариса Іванівна Шевченко: горизонти модерної лінгвістики; уклад.: Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2014. С. 94–103.